

René Smeets

Duivel-doet-al Hans Magnus Enzensberger blijft produceren en fascineren

“Vast staat alleen dat de mens niets kwaads doet zolang hij slaapt. Alleen al daarom zou men, zolang het huis niet in brand staat, niemand mogen wekken.”

Vijfentachtig is hij inmiddels, Duitslands grootste naoorlogse dichter en één van 's lands meest invloedrijke intellectuelen. Paginagrote interviews heeft het weer opgeleverd, geen krant of tijdschrift die naam waardig kon eraan voorbij. Het moet gezegd: als we de boeken bijeen leggen die hij in pakweg de laatste vijf jaar heeft gepubliceerd, is dat een aardig stapeltje!

Omdat Enzensberger – ook naar eigen zeggen – in eerste instantie een dichter is, beginnen we dit overzichtje van zijn meest recente publicaties met de recentste dichtbundel, *Blauwärts*, verschenen in 2013. We zijn nu ver verwijderd van de politiek geïnspireerde vlijmscherpe verzen die de dichter in zijn jonge jaren plicht te plegen, toen hij nog als een boegbeeld van de maatschappijkritische linkerzijde gold. De titel alleen al: *Blauwärts* (je zou ook 'hemelwaarts' kunnen zeggen). Wat moet je je daarbij voorstellen? Enzensbergers poëzie is gaandeweg meer en meer filosofisch, beschouwend, abstract geworden – getuige daarvan de hierna volgende verzen.

Voor deze bundel heeft de dichter samengewerkt met Jan Peter Tripp, die voor de illustraties – foto's, beelden, collages... – tekent, en met Justine Landat die tekst en lay-out op een intrigerende manier ineen heeft gepast. Tekst en beeld spelen mooi op elkaar in. In 2014 heeft de dichter nog een door hem zelf samengestelde selectie uit zijn volledige dichtwerk laten verschijnen, *Gedichte 1950-2015*, waarin ook enkele niet eerder gepubliceerde gedichten zijn opgenomen. Ook daarvan hebben we er enkele vertaald.

Tot daar de poëzie. Maar Enzensberger is zoals bekend van velerlei markten thuis. In 2011 is *Meine Lieblings-Flops, gefolgt von einem Ideen-Magasin* verschenen, een overzicht van projecten op velerlei gebieden die het om diverse redenen nooit hebben gehaald: plannen voor films, opera's, theater, tijdschriften, boeken en ga zo maar door. Een project voor een film over Lichtenberg, of een ontwerp voor een poëziefontein, om maar iets te noemen. Soms heel ver gevorderde en gedetailleerde plannen, soms slechts enkele vage ideeën of richtlijnen.

De verzamelde flops geven een goed beeld van de veelzijdigheid van deze auteur, die zegt dat hij heel veel uit zijn flops heeft geleerd en dat ze hem almaar dierbaarder zijn geworden. Het boek sluit af met een ideeënmagazine waaruit een ieder naar believen ideeën kan 'stelen' om ze nadien zelf verder vorm te geven. Soms gaat het om nagenoeg onmiddellijk bruikbare stukken tekst, b.v. een operette over King Kongo – over hoe Leopold II zijn kolonie bestuurde –, of een stukje fictieve dialoog tussen Marx en Engels.

Het eveneens in 2011 verschenen *Album* is een absoluut curiosum. Enzensberger noemt het een "scrap book", zie het als een bont blader- en kijkboek, een verzameling van eigen oude en nieuwe teksten, vermengd met een zeer gevarieerde keuze uit andermans teksten, gelardeerd met citaten, pastiches, uittreksels uit brieven en interviews, spelletjes, illustraties...

Dat alles over de meest uiteenlopende onderwerpen, maar wie Enzensbergers werk kent, ziet veel van zijn stokpaardjes terugkeren, zij het vaak in een heel onverwachte vorm. Dat alles ook in verschillende lettertypes, kleuren, lay-outstijlen... een 100% Enzensbergeriaans boek, hoewel het uiterlijk geenszins lijkt op alles wat hij tevoren reeds had gepubliceerd, een boek dat volop lees- en kijkplezier verschaft en dat met name de Enzensbergerkenners veel vreugde zal doen beleven wanneer zij her en der een onverwachte en leerrijke inkijk krijgen in het oeuvre van de meester.

Onontbeerlijk ook voor de doctorandus die een volledig beeld wil schetsen van hoe het brein van de meester functioneert. Hardcover, glanzende witte kaft, auteursnaam en titel amper leesbaar, geen paginering... Nieuwsgierig ben je sowieso. Een hebbeding, een hek-sentoer. Het levende bewijs dat het medium boek nog lang niet aan het einde van zijn Latijn is, maar nog een grote toekomst heeft!

In 2102 verscheen *Enzensbergers Panoptikum. Zwanzig Zehn-Minuten-Essays*, waarvan er een stuk of zes ook in het weekblad *Der Spiegel* zijn afgedrukt. Beknopte essays over zeer uiteenlopende onderwerpen zoals daar zijn: micro-economie, onoplosbare problemen, de toekomst van de fotografie, de wetenschap als seculiere religie, de noodzaak van seks en het nut van de geheime diensten. Enzensberger gaat geen enkel onderwerp uit de weg. Zoals steeds goed gedocumenteerd, vlot geschreven, vlot verteerbaar, een permanente bron van intellectueel genot. Bij wijze van voorbeeld hebben we "Arme Orwell" vertaald.

Herrn Zetts Betrachtungen, oder Brosamen, die er fallen liess, aufgelesen von seinen Zuhörern uit 2013 is wellicht – al zal hij het zelf afstrijden – zijn meest autobiografische geschrift tot nu toe. Enzensberger laat ene meneer Z. opdraven die als regelmatige publieke spreker in een stadspark gewillig gehoor vindt bij een bonte mengeling van toehoorders, aan wie hij over van alles en nog wat zijn mening ten beste geeft. De verleiding om deze publicatie als Enzensbergers geestelijk testament te beschouwen is groot. Ook uit dit leuke nogal Brechtiaans aandoend boekje hierna enkele stukjes om een concreter idee te geven over hoe meneer Z. zijn publiek toespreekt.

Najaar 2014 verscheen dan – bij Suhrkamp, zoals alle vorige hier besproken titels – *Tumult*, Enzensbergers terugblik op de wilde jaren zestig en zeventig, toen hij als 'geëngageerde linkse intellectueel' bezoeken bracht aan Rusland en een tijd lang op Cuba verbleef. De oudere Enzensberger komt hier de jongere tegen, hij discussieert als het ware met zijn ik van toen, probeert op die manier dingen in een perspectief te plaatsen. Zeer leerrijk, maar van sommige teksten, b.v. over zijn bezoeken aan de Sovjet-Unie, kan het nut van publicatie vandaag in twijfel worden getrokken. Zij zullen de lezer van vandaag niet veel nieuws bieden, zij zijn vooral interessant voor Enzensberger-fans, onder wie ondergetekende.

BLAUWWAARTS

Achter de nevelwand in het brein
zijn er nog andere streken
die blauwer zijn dan jij denkt.

Hoe klein zou de geschiedenis er uitzien,
van bovenaf gezien. Koel en licht,
onbezwaard zou je adem zijn,

daar waar jouw ik niks weegt.

LUXEDIEREN

Van paarden versta ik niets.
Dat ze sprookjesachtig glinsteren,
geef ik toe. Maar mij zijn ze te hoog,
te nerveus, ze stappen schuimend voort,
trappen in het rond. Panische blik
wanneer ze in aanhangwagens worden opgesloten
en over de autoweg rondgereden.

Sinds er tractoren en treinen zijn,
hebben we ze niet meer nodig.
Sindsdien moeten ze, met zweet bedekt,
om ter hoogst springen en rennen,
jockeys en bookmakers voeren
of door stadsparken sjokken.
Anders waren ze uitgestorven.

Wat mij het meest aan ze stoort,
zijn de ruiters. Hoe hautain
die op ons neerkijken,
die dure tieners,
temmers en politieagenten!

1812

Vadertje! Engel! Hoera! riep het volk.
Midden in zijn schuchtere rede
over de vaderlandse oorlog
liet de oud-Russische keizer verstrooid
een koekje, waarin hij gebeten had,
van het balkon van het paleis vallen.

Meteen kwamen allen aangelopen, generaals,
koetsiers, kamerdienaren, klaplopers,
ze bukten zich en vochten
om de kostbare kruimels.

De goedmoedige tsaar beval hem koekjes,
almaar meer koekjes te brengen.
In plaats van brood strooide hij genade,
manna voor de joelende menigte.
Velen braken van emotie in tranen uit,
anderen werden doodgedrukt.

Uit: *Blauwärts. Ein Ausflug zu dritt. Hans Magnus Enzensberger – Gedichte, Jan Peter Tripp – Bilder, Justine Landat – Inzenierung, Suhrkamp Verlag, Berlijn, 2013* – vertaling: René Smeets

MENU

Die daar hebben ze lang gevoederd.
Zijn eerste maaltijd,
een lauwwarme emulsie,
kon hij zich niet meer herinneren.
Daarna heeft hij griesmeelpap gelepeld,
en, voor de vitamines,
levertraan en geraspte wortelen.

Later kwamen, uit het vuur gehaald,
aardappelen, de heerlijke perziken
uit het CARE-pakket, bonenkoffie
van de zwarte markt, de schoolkost
en het schrokken in de mensa.

Wat hij niet allemaal op zijn bord nam:
zoetzuur in Chinatown en ten tijde van
de dooi in het schrijvershuis
aan de Powerskaja kaviaar
uit zilveren schotels. Op een nacht
in Oeganda waren er alleen maar mieren.

Thuis bleef het bij braadworst
met zuurkool. Later, in het rusthuis,
kwam de griesmaalpap terug,
en aan het einde, door een buis,
een lauwwarme emulsie.

PUZZELBOEKJE

De man die niets te doen heeft,
is voortdurend druk doende.
Hij prakkezeert over de woorden
die hij niet vindt. Ze bestaan enkel
in dit vierkante rooster:
18 verticaal, bijrivier in Ecuador,
judograad met drie letters,
Egyptische watergod.
De tijd die hem nog rest,
is al lang voorbij.
Aan slaap valt niet te denken,
voor de man die niets te doen heeft,
is er geen oplossing in zicht.